

Zauden lekuan zaudela

Miren Usabiaga Artola

XXXVI Erreterria Hiria Ipuin Lehiaketa. 2016ko "Joxean Arbelaiz" Saria, herriko ipuin onenari.

Emakumeak gerra zibilean.

Egunak oskarbi argitu zuen. Hotza zorrotza zen, urtarrilari zegokion legez. Pilarek jakaren lepoa goraino igo zuen bularraren barruraino sartzen zitzaion aire jelatuari aurre egin nahian. Apenas lortu zuen. Berokia "entretienpkoa" izaki. Ez zuen besterik. Aurrera egin zuen Jaizkibelerantz; igoera aldapatsu eta malkarra zen. Tupustean kanoi baten burrunbak durundatu zuen. Etena. Burrunbaren oihartzuna inguruko mendietan barrena *saltoka* aritu ostean, lazgarri, errukigabe iritsi zitzaion belarri zein bihotzera. Hotzikara bortitz batek astindu zuen gorputz osoa.

Lokaztutako bidezidor oker eta makurretan 20 minutuko ibilbidearen ostean iritsi zen Jaizkibelgo kuartelera; goiz izan arren, dagoeneko mugimendua sumatzen zen bertan. Zuzen-zuzenean jo zuen aita zegoen etxolara. Atzean utzi zituen biribil moduko plazatxoak osatzen zuten oihal-dendak; erdian sutzarraren ke grisa gorako bidean zen, ateratzeko borrokan zegoen eguzki horixka estali nahiko balu bezala.

Suaren arduradunak kuriositatez begiratu zion Pilareri; ezagutu bezain laster eskuarekin agurtu eta sutzarrari begira geratu zen so, bere pentsamenduetan murgilduta. Isiltasuna zen nagusi, hainbestearino, non txinpartak suma zitezkeen oihartzun lehor eta ozena eraginez.

-Aita! -egin zuen oihu etxolako atea zeharkatu orduko.

-Bai! Hemen nagon -erantzun zion ahots batek iluntasunetik. Prest, eta hi?

-Bai aita, goazen! -erantzun zion gogotsu alabak.

...

Maitea, nirea:

Etxetik atera gaituzte aita eta biak arrastaka. Ez digute berokirik janzteko aukerarik ere eman, beraz, oheko arropak jantzita gaude. Ni kamisoi hutsean nago eta biluzik sentitzen naiz, baina ez da hori nire kezka nagusia.

Aita ordu batzuen buruan hamar urte zahartu dela ematen du. Isil-isilik dago eta ez du ezer nahi. Hizketan aritzen natzaio, baina ez dut uste entzuten didanik ere. Jakin badakigu ez dugula etorkizun onik. Errepublikarrak ere sendatu ditugu eta hori ordainaraziko digute, ziur. Momentuz denak elkarrekin gaude: gizonezkoak eta emakumezkoak, baina berehala bananduko gaituztelakoan nago. Egunero bost bat lagun ateratzen dituzte ziegatik eta ez ditugu berriro ikusten. Izuak airean bizi gara guztiok.

Ez dakit beste eskutizik idazteko aukera emango didaten, baina edonola ere jakin ezazu nire bihotzean zaramatzadala. Zu zarela bizirik mantentzen nauen itxaropena. Nire argia. Maitea, niria.

Pilare.

...

Guadaluperantz abiatu ziren aita-alabak, lubakiak zeuden lekurantz. Bi lerro osatzen zituzten, guztira 10 kilometro inguru. Bertan bizpahiru hilabete zeramaten soldadu errepublikarrek faxisten erasoeri aurre egiten, ahal zuten bezala.

Pilarek aitaren pausoak jarraitzen zituen, deskuidatu gabe, lokaztutako bidean ez trabatzeko, baina bere arreta beste nonbait zegoen. *Non ote dago? Ez du oso urruti egon behar. Herenegun Xantal aldera ekarriko zute-la aurreratu zidan. Ene! Ez ahal zitzaion ezer gertatuko! Ez. Zaude lasai Pilare, bestela aitak jakin eta esango zizun. Horixe bakarrik behar genuen... Medikua izan eta zaurituen berri ez ematea! Aitaren ahots sakon eta kezkatuak atera zuen bere pentsamenduetatik.*

-Gizon hauek apartak ditun, alaba; hotza, gosea, "etxe-minari" aurre eginez hementxe zeuden, borrokan, euren bizitza jokoan jarritz. Baina ez zekinat noiz arte eutsiko dioten.... -hausnartu zuen aitak kezkatuta.

Pilarek ardura handiz barneratu zituen aitaren hitzak. Gizon zentzudun eta argia izanik, urteen poderioz gero eta erraztasun handiagoa zuen etorkizuna aurreikusuteko. Gogoetak errespetua eta aldi berean izua eragin zion Pilareri.

...

Maitea, niria:

Etsita nago, minez. Hiru aste baino gehiago dira aita eramane zutela eta ez dut berriro ikusi. Zer egin ote diote? Gizon ona izan da. Ederki dakizu zuk hori; ongia besterik ez du egin. Zergatik? Zergatik? Erantzunik ez dut.. Baina ez da hori kezkatzen nauen gauza bakarra.

Inguruan emakume mordoxka ditut. Denei haurrak ostu dizkiete: haur txikiak gehienak. Nora eramaten dituzte? Zergatik ez dizkigute gutxieneko eskubideak errespetatzen? Zer dela-eta eragiten dute halako samina guregan? Ez al da nahikoa preso egotea? Hori gutxi balitz, bitan aterarazi gaituzte Errenteriarra paseoan, biluzik, lotsarazteko eta jendearen irainak eta isekak jaso ditzagun. Ez nuen uste gizakiak hainbesteko sufrimendua eragiteko gai zirenik. Noiz arte jasango dugu egoera

hau? Ni zure irudiak mantentzen nau bizirik, maitea. Baina gero eta urrutiago zaitut. Gogoan ditut, oso, zure laztanak, muxuak... elkar ikusiko dugun itxaropenez. Beti zurea, Pilare.

...

Lubakiaren barrena zihoazela aita-alabek soldaduak artatzen zituzten nola edo hala: hemengo zauriak, hango katarroak ... Itsasotik zetorren iparraldeko hai-zeak gupidarik gabe astintzen zuen eta hotza zirrikitu guztietatik sartzen zen. Tupustean Pilareren aurpegia seko aldatu zen. Bost metro aurrerago ikusi zuen. Han zegoen, bai, bera zen. Instintiboki eskuak ilera eraman zituen ile hori kiskurra apaindu-edo egin nahian. Ez zuen beste ezertarako astirik izan.

- *Bon dia*, Gerard -agurtu zuen medikuak aurrean zuen gazte luze beltzarana.

-Baita zuri ere Matias.-erantzun zion gazteak.- Egun on zuri ere, Pilare.-agurtu zuen emakume gaztea ahots dardaratiz.

Pilarek eskua jaso zuen agur moduan eta segidan begirada makurtu zuen. Ziur zegoen agerikoak zirela denentzat lotsak eragindako masail gorriak. Ozta-ozta eutsi zion sakoneko emozio uholdeari. Barruan bihotza momentu batetik bestera aterako zitzaiola ematen zuen; abaila ederrean sumatzen zituen tau-padak. Ez ahal zituen beste inork sumatuko...

-Zer moduz zaudete? -galde egin zion medikuak Bartomeu teniente gazteari.

-Etsaiak bertan ditugu, Matias. Gertuegi. Hogeita hamasei ordu darama artilleria faxistak kanoi-bateriak astintzen eta gurek etsi gabe erantzuten diete. Gizon apartak dira eta bizitza emango dute guztion askatasunaren alde. -jakinarazi zion harro Gerardek.

Pilarek labainkada moduko hotzikara sentitu zuen azken hitzak bereganatu zituenean. Bere buruak ederki aski zekien gerrak berekin zuela heriotza, baina bere izate gazte eta gogotsuak ez zuen onartu nahi. Inolaz ere ez.

-Mendiaren bestaldean, Xantalen, zuen beharrean

daude, Matias. -komunikatu zien tenienteak. Abiatzeko prest al zaudete?

Biek baiezkoa eman zioten buruarekin.

-Ez zarete bakarrik joan joango, Maeztu eta biak izango gaituzue bidelagun.

Beste behin ere Matiasek baiezkoa egin zion buruarekin. Lubakian barrena abiatu ziren laurak. Babeslekuak hiru metroko zabalera zuen; bertan soldaduak, fusil metrailadoreak, Mauserrak eta Berettak ikusten ziren nonahi errepublikanoren eskuetan. Artega eta adi ziruditen, asko isil-isilik zigarreta ahoan zutela. Guztiek ere burua jasotzen zuten komitiba euren ondotik igarotzean. Pilarek usain sarkorra sumatu zuen: odola, lokatza, pixa... *Herioaren usaina*, pentsatu zuen bere baitan. Ordubete geroago iritsi ziren helmugara.

Kanpamendua Jaizkibelgoaren antzekoa zen. Bertan ospitale funtzioa betetzen zuen etxe txiki bat zuten medikuaren arreta behar zuten soldaduak jasotzeko, beraz, harantz zuzendu zituzten pausoak. Aitak egoera behatu zuen.

-Lan asko zagon hemen, Pilare. Jar ezan ura irakiten eta presta ezan material guztia. Nik, bitartean premia larrikoak sailkatuko dizkinat. -agindu zion aitak alabari.

-Nik lagunduko dizut, Pilare. -eskaini zion Gerardek bere burua.

Bi gazteak txabolatik atera eta plaza erdian zegoen sutarantz abiatu ziren. Bertan ura irakiten jarri zuten eta segidan, ondoko oihalezko denda hotz batean materiala prestatzeari ekin zioten. Dena erdi prest zeukatenean soilik eskaini zioten elkarri begirada maitekor eta gartsua.

-Ederra, maitea, niria. -murmurikatu zuen mutilak.

Pilarek ez zion hitzez erantzun. Bere begirada altxa eta irribarrerik goxoena eskaini zion parean zuen gizonari. Eskuak baliatuz aurpegia inguratu zion maitekiro; segidan, denbora alferrik galdu gabe bere ezpaineak ibilbide labur eta desiratua egin zuten. Ez zen muxu hutsa izan. Desioa, maitasuna, irrika... gailendu ziren

elkar ukitze hutsarekin. Tupustean, kanoi hots lehor batek itzuli zituen errealitatera; izan ere, une labur batez gerratik ihes egin izan balute bezala sentitu ziren.

-Goazen lehenbailehen, maitia. -erregutu zion Gerardek Pilareri.

■ ■ ■

Gerard, maitea, niria:

Aita fusilatu dutela jakinarazi zidaten atzo bertan. Bizilagun batek esan zidan. Atta eta beste hamabost: "erregimenaren etsaiak" guztiak. Etsita nago, minez. Tristurak hartu du nire arima eta gorputza. Ez dut aurrera egiteko borondaterik, kemenik; nahiz eta...

...haurdun egon, maitea. Bai, halaxe nago, haur baten esperoan, gurea. Elkarren maitasunaren hazia, biok bizi izan genuenaren fruitua, emaitza zoragarria. Baina... zer etorkizun du? Zer egingo digute? Ezkututzen saiatuko naiz, ez daitezen inola ere konturatu. Bestela... batek daki... Ez dugu gauza onik... Non zaude maitea? Non? Behar zaitut...

Pilare.

■ ■ ■

Egun osoa eman zuten aita eta alabak beharrian. Bezperan larri zauritutako soldadu pare bati ebakuntza egin behar izan zioten, eta horrez gain, gero eta gehiago ziren pneumonia, bronkitisa ala tankerako gaixotasunak pairatzen zituztenak. Horiek ere sendatzen ahalegindu ziren. *Etsaien aurka borrokatzeaz gain, eguraldi gordina ere aurka diten gizon hauek; ez ahal diten bakerik hartuko. Ez dun bidezkoa. Borrokan ari ditun gu guztiongatik bizitza jokoan jarrita...*

Zaurituen etxolatik ateratzean gauaren iluntasunak jaso zituen ustekabeen.

-Gaur hemen geratu beharko dugu lotan. Oso berandu da jada eta arriskutsua da itzulerako bidea egitea, ezin baitugu inoren segurtasuna ziurtatu. -jakinarazi zien Gerard Bartomeu tenienteak.- Leku bat gorde dizugu, jauna, gure barrakoian eta zuri, Pilare, zaurituen etxolan gelatxo bat prestatu dizugu. Afaria ere prest dugu. Ondo al deritzozue?

-Bai, jakina! -baieztatu zuen medikuak. -Nolanahi ere, ezertan hasi aurretik eskuak eta aurpegia garbitu beharko genituzke.

Tenienteak iturriraino lagundu zien; bertatik ur freskoa atera eta eskaini egin zien aita-alabari. Medikuak arretaz ekin zion garbiketa lanari, betiko legez. Bukatu zuenean, hotzak akabatuta, sua zegoen lekurantz abiatu zen. Pilarek aitaren ohitura berari jarraitu zion kontu handiz Gerard maitekiro begira zuela.

-Zure gogoz nago, maitea. -aitortu zion begiak neskarenean iltzatuta zituela.

-Ni ere bai, Gerard. -Isilunea nagusitu zen.-Zatoz afaldu ostean nire gelatxora. -proposatu zion Pilarek ausart.

-Ziur al zaude? Egunen batean harrapatu egingo gaituzte, ederra -jakinarazi zion soldaduak kezkatuta.

-Harrapatu, diozu? Eta? Zer dugu galtzeko? Ez dugu ezer txarrik egiten, Gerard. Egoera honetan ez dugu une zein aukerarik alferrik galdu behar, maitea. "Carpe diem": bizi momentua. Zoriontsu izateko jaiok gara, merezi dugu... nik... zera... asko, izugarri maite zaitut.

Erabat hunkituta, Gerardek Pilareren esku hotzak bere eskutzarren artean bildu eta laztantzen zituen bitartean, muxu luze eta goxoa baliatuz eman zion, beste behin ere, baieztako isila.

Sutondora zuzendu ziren. Suak epeltasuna eskaintzen zien bertakoei, eta patxaranak ere, laguntzen zuen berotze horretan. Giroa atsegina bazen ere, kezka zen nagusi, eta horregatik, agian, afari arinaren ostean lotarako bidea hartu zuten guztiek.

■ ■ ■

Gerard maitea:

Zortzi hilabete daramagu preso eta egoerak okerrera egin du nabarmen. Seigarren hilabetean konturatu ziren haurdun nengoela, eta harez geroztik mojen komentura ekarri eta aparteko zelda batean naukate, bakar-bakarrik. Inork ez daki hemen nagoenik; ezagun guztiak kartzelan geratu dira eta zaindariak ez du nire alde egingo, nahiz

eta emaztea herioaren atzaparretatik atera genuen aitak eta biok bere momentuan. Eskutitzak bidaltzen jarraituko ahal du, sikiera...

Kezkak airean bizi naiz, maitea. Ez diot honi traza onik hartzen. Haurra izan arte zainduko naute eta behin izanda lapurtuko didatelakoan nago. Ez dut ihesbiderik. Gure maitasunaren ondorio den haurra, gure txikia, eraman egingo dute, betiko. Gaur bertan sumatu ditut mojak horren inguruan hizketan goizeko otordua ekarri didate-nean... Maitea, zer egin beharko nuke? Zure faltan nago, Gerard. Zure indarra eta kemena behar ditut aurrera egiteko. Non ote zaude? Beti zurea, Pilare.

...

Arratsaldeko zortziak besterik ez ziren arren iluntasuna eta isiltasuna ziren nagusi kanpamenduan. Zerua izarrez gainezka zegoen, lurra babestu nahiko lukeen manta bailitzan. Inork ez zuen, ostera, pasaiaz disfrutatzeke betarik. Guda gogorra izaten ari zen eta goseak, hotzak eta familiaren oroi-minak nagusitu egiten ziren bestelako ezereen gainetik. Gauaren iluntasunean pauso batzuk sumatu zituen guardiako soldaduak.

-Nor da? -galde egin zuen erne eta Mauserra prest zuela.

-Lasai Fermin. Ni naiz, Bartomeu tenientea. -azaldu zion katalanak. Zaurituen etxolara joango naiz erretiratu aurretik azken begirada ematera, bihar goizean goiz Jaizkibelgo kanpamendura itzuli behar dugu-eta.

Behin soldadua lasaituta, etxolarantz zuzendu zen. Bertako alkohol eta usain desinfektatzaileak jaso zuen soldadua, baina ez zion aparteko jaramonik egin. Misioa zuen, azken egunetako misiorik garrantzitsuenena. Gelaxkako atea zabaldu zen jo aurretik. Gerard eta Pilarek iluntasunaren babesean elkar besarkatu zuten sutu. Giroa hotza bazen ere, ez zuten sumatu. Pasioa eta elkarrekiko grina nagusitu zen euren artean ohi zen legez; bien zein bien eskuek eta ezpainen euren norabidea hartu zuten: bular aldera, lepora, sabelera, hanka tartera, ezpainenara... Maite-suak, une batez, errealitate gordinetik atera zituen eta lipar labur batez sexu-desioaren eskuetan utzi zituen.

Goizaldeko argiak esnatu zituen; batak besteari so egin, eta begiradak gurutzatu bezain laster musuka eman zioten "egun ona" elkarri, beste behin ere; orain-goan, akaso, azkeneko aldiz. Jakin, bazekiten geroa, etorkizuna ez zela existitzen, ez lubakietan, ez gerra garaian.

...

Gerard maitea:

Nire susmoak egia bihurtu dira; gure alaba, Kattalin abuztuaren 3an jaio zen, eguerdi partean. Ez naute une batez sikiera magalean edukitzen utzi. Medikuak eta moja-emaginek ostu didate lehenengo garrasia eman bezain laster. Bizitza heiagora latz batekin jaso du gure nexkak, amaren eta aitaren askatasuna eta bizitzeko eskubidea aldarrikatu nahi izan balu bezala.

Burutik jota nagoela irudituko zaizu, baina burua altxatu dudanean haurra niri begira, so neukala esango nuke, nire aurpegiaren irudia betiko gorde nahi izan balu bezala.

Erotzen hasia naiz. Egia da. Baina zer irtenbide dut, bestela? Nire bizitzako "pilareak" desagertuta, etsipenak eramango nau herioaren altzora. Izena eta izana galduta, penak ito egiten nau. Etorkizunik gabe.

Ez diet, aitzitik, etsaiei ni hiltzeko poza eskainiko.

Adiorik ez, zu gabe, sekula santan ez!

Betiko zeurea, Pilare.

...

Coma-ruga (Tarragona), 1997

Gerard Bartomeu aulki kulunkarian eserita zegoen bere etxearen aurreko lorategitxoan, parez pare zuen itsaso zabalari begira, eguzkitan, epel. Egoerak lasaitasuna iradokitzen bazuen ere, gizonak artega zirudien: begitarte goibel zeukan, eskuetan zituen orriak etengabe korapilatzen zituen eta ezkerreko oinak bere dantza propioa zuen, kontrolik gabe. 90 urte bete berri dituk, Gerard. *Ez al diok sekula santan misioari heldu behar? Zeren zain hago? Koldarra izan haiz, koldar hutsa. Ez duk balorerik izan eta har horrek barrutik usteldu hau*

urteen poderioz. Horrela hilko al haiz, Gerard? Hire zain egon zuan eta oraindik ere, bere espirituak hire zain jarraitzen dik; gogoan al dituk bere azken hitzak?: "Adiorik ez, zu gabe, sekula santan ez!"..

-Montserrat! -egin zuen dei. Gerard izutu egin zen bere ahots zalapartatsua entzutean.- Vine!

Biloba, harrituta, sukaldeko zereginari utzi eta avirengana hurbildu zen ziztu bizian. Aitonak begiradarekin ondoan esertzeko eskatu zion; hitza hartu, eta ez zuen askatu ordu bete luzean. Amaitu zuenean, biloba, seko hunkituta, negar malkotan eta aho bete hortz zuen aldamenean.

-Avi... -xuxurlatu zuen maitekiro.

Ez zuten ezer gehiagorik hitz egin behar izan. Montserratek ziztu bizian bi maletak prestatu, eta dei pare bat egin ostean, Gipuzkoarako bidea hartu zuen avi Gerard kopilotu zuela.

Banoa, Pilare, hirurogei urte berandu, baina banoa. Aurkituko zaitut zauden lekuan zaudela; eta biloba lagun dudala Kattalin ere kausituko dut. Ez dut bakerik izango lortu arte. Eta orduan, zure berri izatean, elkarrekin ekingo diogu beste bizitzarako bidaiari.

Montserratek aviri begiratu zion; beste gizon bat zirudien: gaztetuta eta biziberrituta, balizko ilusioa goitik behera bere arimaz jabetu izan balitz bezala. Eskuek, jada erlaxatuta, eskutitz horituei eusten zieten tinko, bere bizitzako altxorrik preziatuena bailitzan.

Banoa, Pilare, ederra, maitea.

